

دیسکوگرافی بازیگری در عصر قاجار

یک قرن از ضبط اولین صفحه هایی که در زمره آثار بازیگری دسته بندی می شوند، می گذرد. در سال ۱۲۸۴ شمسی توسط کمپانی گرامافون در تهران، ۲۱ اثر بازیگری ضبط می گردد که بر روی برچسب اغلب این صفحه ها کلمه **تیارتر** نقش بسته است و از بازیگران برخی از این آثار جز نامی در کتب تاریخ نمایش و بازیگری در ایران به چشم نمی خورد.

دیسکوگرافی صفحه های بازیگری پر شده در تهران توسط کمپانی گرامافون در سال ۱۲۸۴ شمسی

بازیگران	عنوان اثر	شماره صفحه	شماره کاتالوگ	قطر صفحه
شعبان کدخدا	تیارتر یهودی	GC-11353	619q	cm۱۷/۵
بحرالعلوم	تیارتر حاجیانه	GC.3-12680	622q	cm۱۷/۵
حاجی شیخعلی	تقلید	GC.3-12690	644q	cm۱۷/۵
شاهزاده صمد و رمضان	تیارتر زبان تمام ایران	GC-11357	647q	cm۱۷/۵
شاهزاده صمد و رمضان	تیارتر درویشی و گدایی	GC-11358	648q	cm۱۷/۵
سید احمد	تیارتر شیرازی و ترک	GC-11354	652q	cm۱۷/۵
سید احمد و مشهدی میرزا	تیارتر حاجی بازی	GC-11355	653q	cm۱۷/۵
سید احمد و مشهدی میرزا	تیارتر اصفهانی	GC-11356	654q	cm۱۷/۵
بحرالعلوم	مانند حاجی تاج خوانده	GC-11271	893r	cm۲۵
حاجی لره و اکبر ترک	تیارتر ترکی و لری	GC-11280	908r	cm۲۵
حاجی لره و اکبر ترک	تیارتر فالگیر یهودی و مسلمان	GC-11281	909r	cm۲۵
حاجی لوره و اکبر ترک	تیارتر کاکاسیاه با آفاش	GC-11282	910r	cm۲۵
حاجی لره و حسین جان	تیارتر نمره ۱ بابا تیمور و فلفلی و میرآخور	GC-11272	916r	cm۲۵
حاجی لره و حسین جان	تیارتر نمره ۲ بستی روی تخت طویله	GC-11273	917r	cm۲۵
شاهزاده صمد و رمضان	تیارتر زاییدن زنها	GC-11274	918r	cm۲۵
شاهزاده صمد و رمضان	تیارتر روضه خوانها	GC-11275	919r	cm۲۵
شاهزاده صمد و رمضان	تیارتر عربی و کاشی	GC-11276	920r	cm۲۵
سید احمد و مشهدی میرزا	تیارتر دو کور در مهمان خانه	GC-11277	928r	cm۲۵
سید احمد و مشهدی میرزا	تیارتر درویش	GC-11278	929r	cm۲۵
سید احمد و مشهدی میرزا ماشالله (پسر)	تیارتر زرین با شوهر	GC-11279	930r	cm۲۵
شیخ شیپور	بیات گاو	GC-012093	159s	cm۳۰

تیارتر نمرة ۲ بستی روی تخت طویله

تیارتر نمرة ۱ بابا تیمور و فلفلی و میرآخور

تیارتر عربی و کاشی

تیارتر زرین با شوهر

تیارتر کاکاسیاه با آقاش
حاجی لره و اکبر ترک
GC-11282

این آثار به صورت تک گویی یا دوگویی هایی است که مدل عمومی بازیگری کمدی در آن عصر بوده و بعضا با همراهی نوازندگان دسته بازیگر (troupe) همراه می شده اند. در مورد بازیگرانی که نامشان در جدول فوق آمده اطلاعات پراکنده ای در منابع زیر وجود دارد:

- **حاجی لره:** نام وی در کتاب بنیاد نمایش در ایران نوشته دکتر ابوالقاسم جنتی عطایی (ص ۵۸) و تاریخ موسیقی ایران اثر دکتر حسن مشحون (ص ۳۸۹) به نقل از منابع قدیمی تری چون یادداشت هایی از زندگی خصوصی ناصرالدین شاه اثر دوستعلی خان معیرالممالک و زندگانی من اثر عبدالله مستوفی ذکر شده است. **اوژن اوبن** که در سال های ۱۹۰۶ و ۱۹۰۷ میلادی (۱۲۸۴ و ۱۲۸۵ شمسی و مقارن با زمان ضبط صفحه های مورد بحث) سفیر فرانسه در ایران بوده در صفحه ۲۴۹ کتاب خاطرات خود به نام **ایران امروز**، حاجی لره را با عنوان **دلقک مورد علاقه مردم** یاد می کند. **دانش در دیوان حکیم سوری** (چاپ سنگی ۱۳۲۳ قمری، ص ۱۹) که در همین زمان طبع شده اسامی حسین خان ملندوغ، حاجی لره و علی ترکه را در ابیات دیل، ذکر می نماید:

روزی ما ز ازل شلغم و ترب و تره شد	قسمت بی هنران ماهی و مرغ و بره شد
ته تغاری ز دوصد خون جگر حاصل ماست	وآنکه او دوغ و ملندوغ، نصیبش کره شد
فلسفی دفتر جاماسب و بقراط به پیچ	دور دوران علی ترکه و حاجی لره شد
- **اکبر ترکه:** در منابع گوناگون اثری از نام وی دیده نشده و تنها در صفحه ۹۹ کتاب **مراسم دربار ناصری (جشن آتش پزان)** که به کوشش **فاطمه قاضیها** توسط سازمان اسناد و کتابخانه جمهوری اسلامی ایران منتشر شده، مقلدی به نام اکبر غوره معرفی شده که شاید بعدها به اکبر ترکه معروف شده باشد. اعتمادالسلطنه در گزارشی به تاریخ شنبه ۲۳ ربیع الاول ۱۳۱۰ قمری می نویسد: "امروز آتش پزان معمول بود. فرقی که با سنوات سابق داشت، توبه اسمعیل بزاز است که بجای او اکبر غوره نامی مقلد شد و بسیار تلخ و بی مزه بود."
- **شیخ شیپور:** مشهورترین مقلدین عصر ناصری است که اطلاعات قابل توجهی از او بجامانده است. در آتش پزان سال ۱۳۰۰ قمری در سمنان، حضور داشته و ناصرالدین شاه در خاطرات خود، شرحی راجع به وی نوشته (مراسم دربار ناصری، ص ۴۹) و میرزا قهرمان امین لشکر نیز در رو.نامه سفر خراسان به تاریخ غره ذیحجه الحرام، به وی اشاره کرده و مهدی بامداد در کتاب شرح حال رجال ایران (جلد ۱، ص ۳۹۴)، اطلاعاتی فراوان را به همراه عکس وی درج نموده است. صفحه بیات گاو که وی در سال ۱۲۸۴ شمسی پر کرده، ۲۳ سال بعد در سال ۱۳۰۷ شمسی توسط **شیخ کرنا** مورد تقلید و تکرار قرار می گیرد.
- در مورد **شعبان کدخدا، بحرالعلوم اصفهانی، شاهزاده صمد، رمضان، حسین جان، سید احمد، مشهدی میرزا و مشهدی میرزا ماشاالله**، اطلاعاتی به دست نیامده است.

بنابر مدارک دیسکوگرافی، در سال ۱۲۹۱ شمسی پنج صفحه دو طرفه از **علی اکبر نبطی** و دسته او شامل **علی ترکه**، **حسین سوزن سنجاقی** و **علی اکبر نایب جعفری** ضبط و تولید شده که با توجه به نحوه نگارش متن لیبیل ها و احتمال خطا در آن ها، وجود اسامی مشابهی در برخی منابع (جنتی عطایی، ص ۵۸) مشاهده می شود.

دیسکوگرافی صفحه های بازیگری پر شده در تهران توسط کمپانی گرامافون در سال ۱۲۹۱ شمسی

بازیگران	عنوان اثر	شماره صفحه	شماره کاتالوگ	قطر صفحه
علی اکبر نبطی، علی ترکه، حسین سوزن سنجاقی، علی اکبر نایب جعفری	تقلید قزوینی ۱	2-11352	3906ae	cm۲۵
علی اکبر نبطی، علی ترکه، حسین سوزن سنجاقی، علی اکبر نایب جعفری	تقلید قزوینی ۲	2-11353	3907ae	cm۲۵
علی اکبر نبطی، علی ترکه، حسین سوزن سنجاقی، علی اکبر نایب جعفری	تقلید برکت خانه ۱	2-11354	3908ae	cm۲۵
علی اکبر نبطی، علی ترکه، حسین سوزن سنجاقی، علی اکبر نایب جعفری	تقلید برکت خانه ۲	2-11355	3909ae	cm۲۵
علی اکبر نبطی، علی ترکه، حسین سوزن سنجاقی، علی اکبر نایب جعفری	تقلید کاشی و ترکه ۱	2-11356	3910ae	cm۲۵
علی اکبر نبطی، علی ترکه، حسین سوزن سنجاقی، علی اکبر نایب جعفری	تقلید کاشی و ترکه ۲	2-11357	3911ae	cm۲۵
علی اکبر نبطی، علی ترکه، حسین سوزن سنجاقی، علی اکبر نایب جعفری	تقلید چهار صندوق ۱	2-11358	3912ae	cm۲۵
علی اکبر نبطی، علی ترکه، حسین سوزن سنجاقی، علی اکبر نایب جعفری	تقلید چهار صندوق ۲	2-11359	3913ae	cm۲۵
علی اکبر نبطی، علی ترکه، حسین سوزن سنجاقی، علی اکبر نایب جعفری	تقلید هانس پینه دوز ۱	2-11360	3914ae	cm۲۵
علی اکبر نبطی، علی ترکه، حسین سوزن سنجاقی، علی اکبر نایب جعفری	تقلید هانس پینه دوز ۲	2-11361	3915ae	cm۲۵

نمونه آثار بازیگری سال ۱۲۹۱ شمسی، بازتولید سال ۱۲۹۹ در کلکته هند با لیبیل هیژ ماسترز ویس